

Korstog ved verdens yderste rand

AF

MARTIN RHEINHEIMER & THOMAS RIIS

Kurt Villads Jensen har skrevet en doktorafhandling med titlen *Korstog ved verdens yderste rand. Danmark og Portugal ca. 1000 til ca. 1250*.¹ I forordet redegør han for brugen af navne og kilder. Derefter følger på s. 13-26 en række kort særligt tegnet til afhandlingen. Kapitlerne 1 og 2 udgør indledningen. Kapitel 1, »Brevet til overbibliotekar Bruun«, s. 27-43, tager udgangspunkt i brylluppet mellem den portugisiske prinsesse Berengaria og den danske kong Valdemar Sejv i 1214. I det følgende forklarer forfatteren rammen for afhandlingen og opstiller tesen: »at missionskrige og korstog kan forklare alt – eller omvendt formuleret, at langt de fleste personer i både Danmark og Portugal i perioden fra en gang i 1000-tallet og frem var voldsomt optaget af Guds krig mod de vantro og indrettede deres samfund på at føre denne krig. Og at de fra omkring 1100 forstod deres missionskrige som en form for korstog og som forsøg på at efterligne erobringen af Jerusalem i 1099« (s. 32). Derefter beskriver han sin metode under rubrikkerne: »Det narrative« og »Sammenligning som erkendeshjælp«. Han kommer desuden ind på kildeproblemer og forandringen af sproget fra middelalderen til moderne tid. I kapitel 2, »Var der overhovedet korstog i periferien?«, s. 45-79, giver forfatteren en definition af korstogsbegrebet. Han præsenterer både 'eksklusivistiske' og 'inklusive' – dvs. smalle og brede – definitioner og indtager selv en position i midten. I denne sammenhæng gennemgår han den danske, portugisiske og europæiske historiografiske tradition i forhold til emnet. Kapitel 3, »1000-tallets missionskrige – korstogenes forløbere«, s. 11-122, behandler forhistorien for de egentlige korstog. Forfatteren beskriver kort både den iberiske halvøes historie siden den arabiske erobring i 700-tallet og den samtidige danske vikingetid, samt pavelige vasaller, missionsstrategier

1 Syddansk Universitetsforlag 2011. 612 sider. 398 kr. Afhandling antaget af Syddansk Universitet til forsvar for den filosofiske doktorgrad. Nærværende diskussion indeholder de to officielle opponenter indlæg ved forsvaret d. 3. juni 2011.

og forbindelser mellem Norden og Portugal i 1000-tallet. Kapitel 4, »Er der langt til verdens yderste rand?«, s. 123-135, undersøger det specielle ved grænsesamfund. I denne sammenhæng bliver også diffusionsmodellen og forholdet mellem centrum og periferi diskuteret. Kapitel 5, »Udbredelsen af Jerusalem«, s. 137-157, beskriver udbredelsen af korstogsbegrebet med aflad og hele retorikken om og forståelsen af de vantro, fra pave Urbans prædiken i Clermont i 1095 til Danmark og Portugal. I kapitel 6, »Afonso og Valdemar – de sejrige korstogskonger«, s. 159-205, sammenligner forfatteren de samtidige portugisiske og danske konger Afonso og Valdemar og deres brug af korstogene. Kapitlet gengiver de store linjer af begge landes begivenhedshistorie i denne periode. Kapitel 7, »Kampen om landet og historien«, s. 207-248, beskriver, hvordan det erobrede land bliver taget i besiddelse, og hvordan koloniseringen af de erobrede områder foregik. Både i Danmark og Portugal fik cistercienserordenen og oprettelsen af klostre en særlig betydning. Samtidig skete med Bernhard af Clairvaux også en teologisering og helliggørelse af stormandskrigen. Især Karl den Store og Holger Danske blev til mytologiske figurer. Kapitel 8 om korstogsinstitutionerne, s. 249-435, er afhandlingens længste kapitel. Her undersøger forfatteren, hvordan korstogene konkret blev organiseret i Danmark og Portugal. Til dette formål sammenligner han finansieringen, slaveriet, frikøb af fanger, militarisering af samfundet, krigsførelsen i praksis, udrustningen, borge, forfatning og administration af byer og landsogne, skibe, heste, ridderordener, kirken i grænseområdet, minnesang og propaganda. Ifølge forfatteren satte korstogs ideen »sit afgørende præg på alt, og hvad det anbelanger, var der ikke forskel på Danmark og Portugal og mange andre lande i Vesteuropa« (s. 435). I kapitel 9, s. 437-491, behandler han »Korstogsrigernes storhed og fald«. Det drejer sig om begivenhedshistorien efter Afonso og Valdemar, dvs. kapitlet fortsætter, hvor kapitel 6 slap. Kapitlerne 10 og 11 danner på en måde konklusionen. I kapitel 10, s. 493-502, spørger han, om der var »Koordinerede korstog i nord og syd?«. Til dette formål undersøger han, hvem der rejste mellem Danmark og Portugal. Kapitel 11 er en kort »Afslutning«, s. 503-507, hvor forfatteren ved at vende tilbage til den portugisiske prinsesse Berengaria, der blev dronning i Danmark, lukker kredsen, som han begyndte i første kapitel. På s. 509-536 findes et engelsk summary. Derefter følger nogle appendikser med kongerækker og stamtavler. Så følger litteraturliste (s. 545ff.) og indeks (s. 589ff.). Hele bogen igennem er der indføjet mange illustrationer.

Afhandlingen er lidt anderledes end de fleste doktorafhandlinger, fordi forfatteren har valgt et meget stort emne og kommer med en tese, som nyfortolker både den danske og den portugisiske middelalderhistorie, idet han forstår dem begge udelukkende ud fra korstogspektivet. Vanligvis omhandler en disputats mindre emner end her, men går til gengæld mere i dybden, end det er muligt for forfatteren. Hans afhandling har derfor på sin vis karakter af en debatbog. Man kan diskutere, om en sådan debatbog overhovedet kan tjene som doktorafhandling. Jeg mener dog, at den kan. Forfatteren viser både stor faglig indsigt ved at behandle så stort et emne og en stor modenhed ved at gennemføre projektet i afhandlingens form. Det er jo netop formålet med en disputats at fremsætte nye teser og at sætte en debat i gang. Forfatteren har haft modet til begge dele.

Ifølge forfatteren har dansk historieskrivning hidtil været overvejende danmarkscentreret, og den har foretrukket diakrone forklaringer ud fra Danmark isoleret set, frem for synkrone forklaringer med indvirkninger fra andre lande (s. 56ff.). Med en komparativ tilgang, nærmere betegnet sammenligning af forholdene i Portugal og i Danmark over en lang periode, ønsker forfatteren at bryde med denne indadvendthed og vise, at Danmarkshistorien kun kan forstås i en større europæisk sammenhæng. Som alle teser er også denne muligvis lidt ensidig, men den indeholder en sand kerne og giver en ny forståelsesramme, som kan bidrage meget til både forståelsen og debatten. I øvrigt taler mange forskere om komparation; dog, den bliver kun sjældent gennemført og virkelig brugt til at etablere et nyt syn på historien. Men dette er netop forfatterens ærinde.

Han åbner dog dermed også for kritik. Således præsenterer han os for sine resultater, men der mangler en indgående drøftelse af dem. Dette hænger sammen med, at han har valgt en narrativ stil. Han leverer en velskrevet fortælling, der er let at læse; imidlertid undgår han en diskussion af mulige indsigelser, fordi den ville forstyrre tekstens flow. Videnskabsteoretisk set er det – som bekendt – umuligt at *verificere* en tese, dog skulle han stærkere have prøvet at falsificere den for at udelukke mulig kritik.

Spørgsmålet er jo, om fx Kong Valdemars Jordebog fra 1231 virkelig er et resultat af korstogene og et middel til at opkræve penge til disse, eller om det er udtryk for en anden udvikling, der var fuldstændig uafhængig af korstogene. *Domesday Book* i England fra 1086, som er en lignende opsummering af kongens ejendom, ligger jo før 1095/99 (første korstog) og står i forbindelse med den normanniske erobring af

England. Efter overtagelsen af England havde normannerne brug for at vide, hvad de ejede. Selvfølgelig er det muligt – og det er jo tesen – at sådanne lignende udviklinger efter 1095/99 blev brugt i korstogsøjemed. Man måtte dog kræve faktisk gennemførelse af denne modargumentation, hvis meningen var at tage vinden ud af kritikernes sejl. Man kunne tilsvarende argumentere for, at jordebogen udelukkende var et middel til at forbedre kongens trængte økonomi efter fangenskabet 1223-25 og nederlaget ved Bornhöved i 1227.

Hvis det religiøse bliver så vigtigt i perioden, skal man også huske, hvem der skrev kilderne i denne periode: Det gjorde alene personer, der var tilknyttet kirken, og som dermed havde et fælles religiøst syn på verden. Andre udviklinger og tendenser i samfundet blev muligvis ikke dokumenteret, fordi ingen skrivekyndige lagde mærke til dem eller fandt dem vigtige nok til at blive nævnt.

Forfatteren kunne også have peget på, at hele korstogsbevægelsen bidrog til at pacificere et meget voldeligt samfund. Ridderne, som før kæmpede imod hinanden i endeløse fejder og ødelagde landet, blev nu sendt udad og kæmpede uden for landets grænser, hvormed de bidrog både til mission og til udvidelsen af landets grænser. Det muliggjorde og nødvendiggjorde en indre udbygning af landenes infrastruktur, som før var hærgnet og umulig at benytte på grund af indre uro. På denne måde var korstogene en god forretning for kongerne både i Danmark og Portugal – en slags win-win-situation. Det har nok fremmet deres korstogsengagement.

Det er klart, at man i nogle detaljer kan kritisere afhandlingen. Således betegner forfatteren konsekvent den danske konge Knud den Store og nogle iberiske konger som »kejsere« – dog var de kun i deres egen forestilling kejsere. Uden for deres rigers grænser blev de så vist ikke anerkendt som kejsere. Desuden finder vi en »tysk« kejsere i begyndelsen af 800-tallet (s. 91), altså på et tidspunkt, hvor man nok ikke skulle anvende prædikatet »tysk« i denne forbindelse, men snarere »romersk«.

Eftersom grænser og grænsesamfund har en stor betydning for afhandlingen, kunne forfatteren muligvis med fordel have brugt (eller i det mindste diskuteret) min teori om udviklingen af grænser.² Lidt forbavsende er også, at Østersøkysten på s. 438 rækker helt til Ditmarsken. Selvom det sidste tyder på virkelig ekstreme stormfloder i perioden, er disse detaljer dog af mindre betydning i forhold til det store hele.

² Martin Rheinheimer: *Grenzen und Identitäten im Wandel. Die deutsch-dänische Grenze von der Frühzeit bis heute*, i: Martin Rheinheimer (Hrsg.): *Grenzen in der Geschichte Schleswig-Holsteins und Dänemarks*, Neumünster 2006, pp. 7-50.

Kurt Villads Jensen har både prøvet at skrive en flot bog og at levere en ny synsvinkel på Danmarkshistorien. Det synes jeg er prisværdigt. Selvom man muligvis ikke er enig i, at hele Danmarks- og Portugals-historien i den behandlede periode skal ses under korstogsperspektivet, er man nødt til at anerkende, at forfatteren dermed åbner den danske middelalderhistorie for nye perspektiver. Sammenligningen med et andet land ved Europas periferi kan bidrage til en ny forståelse af både den danske og den portugisiske historie, idet den befrier begge nationalhistorier for en indadvendthed og national begrænsning, som de ofte er fanget i.

Martin Rheinheimer

Den foreliggende afhandling er på flere punkter usædvanlig; det er ikke den klassiske videnskabelige undersøgelse, der indledningsvis formulerer et problem, som så over de næste par hundrede sider diskuteres og søges løst, hvorefter resultaterne beskrives i konklusionen. Her er tesen, at to lande, der befandt sig i samme situation, det vil sige lå på kristenhedens grænse i forhold til de vantro – muslimer i Portugal, hedninge i Østersøområdet – traf beslægtede forholdsregler til at sætte samfundet i krigsberedskab. Sammenlignende undersøgelser af dette omfang er en sjældenhed, i hvert fald i dansk historieforskning; men jeg kan på forhånd ikke se, at de skulle være mindre værdifulde end den klassiske kulegravning af et enkelt problem. Endelig kan man også se hele afhandlingen som en diskret, posthum sympatierklæring til dronning Berengaria; men det er ikke denne side af arbejdet, der skal beskæftige os her.

Kapitel 1 beskriver den metode, præses agter at anvende, og retfærdiggør arbejdets sammenlignende karakter, medens kapitel 2 stiller spørgsmålet, om man overhovedet kan tale om korstog i kristenhedens periferi. Nok kæmpede både portugisere og danskere mod deres vantro; men er det nok til at betegne kampene som korstog? Her tvinges præses til at finde og forsvare et standpunkt i striden mellem minimalister og maksimalister. De første hævder, at et korstog skal gå til Syrien-Palæstina og være udråbt af paven, medens maksimalisterne under anførsel af Jonathan Riley-Smith foretrækker en funktionel definition. Således bliver for dem en af paven udråbt bevæbnet mission i kristendommens navn til korstog, ligegyldigt hvor: Den Iberiske Halvø, Østersøområdet eller Mellemøsten. Men når præses med støtte hos William of Malmesbury fastslår (s. 50), at tyrkernes succes i Spanien

og Nordafrika skyldtes deres giftpile, må der være tale om en anakronisme. Arabere eller berbere er acceptable; men tyrkerne var endnu ikke kommet så langt uden for Asien.

Det er tydeligt, at præses tilslutter sig den brede, funktionelle definition, selv om han må anerkende, at det med de få bevarede kilder er svært at afgøre, om et felttog havde pavelig autorisation, direkte personligt eller gennem en uddelegeret myndighed til en lokal ærkebiskop (s. 54). Dette er vigtigt, da de tre danske ærkebisper, der var i embede under opbygningen af Østersøimperiet – Eskil, Absalon og Anders Sunesen – alle tre var pavelige legater³ og i denne egenskab kunne autorisere et korstog, især da en pavebulle fra 1147 havde fastslået, at felttog mod hedningene i Østersøområdet og muslimerne på Den Iberiske Halvø kunne sidestilles med felttog til Orienten. Det ville her være interessant at vide, om der i Portugal på samme måde var pavelige legater, der kunne autorisere korstog.

I sin gennemgang af den nyere danske historieforskning citerer præses (s. 57) Kristian Erslev for den påstand, at der ikke var feudalisme i Danmark. Erslevs opfattelse blev imidlertid, hvad præses ikke nævner, imødegået af Aksel E. Christensen,⁴ der kunne påvise flere feudale træk i samfundet i århundredet efter Jyske Lovs vedtagelse i 1241. Denne lov nævner muligheden af, at kongen, bisperne og fyrsterne (vel indehaverne af fyrstelen) kunne tage mænd, og det aldrig vedtagne lovudkast fra 1276 handler netop om stridigheder mellem disse *seigneurs* og deres mænd.⁵ *Les liens de dépendance*, konstaterer vi her, og de var jo netop et af kriterierne på feudalsamfundet ifølge Marc Bloch.⁶

Præses foretrækker at datere Svend Estridsens død til 1075 eller 1076, da pave Gregor VII skrev til ham i 1075 og vel ville have vidst det, hvis Svend var død allerede i 1074 (s. 59, note 84). Her er jeg ikke enig, selv om præses' argument lyder fornuftigt nok; men mere end en formodning kan der ikke være tale om. Vi ved fra Ælnoth, at Svend døde den 28. april 1074, hvilket bekræftes af nekrologiet fra Lund,⁷

3 Niels Skyum-Nielsen: Das dänische Erzbistum vor 1250, i: Sven Ekdahl (red.): *Kirche und Gesellschaft im Ostseeraum und im Norden vor der Mitte des 13. Jahrhunderts* (= Acta Visbyensia III), Visby 1969, pp. 122-128.

4 Aksel E. Christensen: En feudal periode i dansk middelalder? *Scandia* XVI, 1944, pp. 45-68.

5 *Den danske Rigslovgivning indtil 1400*, udg. af Erik Kroman, København 1971, pp. 60-61, cf. Thomas Riis: *Les institutions politiques centrales du Danemark 1100-1332*, Odense 1977, pp. 60-65.

6 Bind I af Marc Bloch: *La société féodale*, Paris 1939 hed netop, »Les liens de dépendance«.

7 Diplomatarium Danicum (herefter Dipl. Dan.) I. R. II Nr. 9.

som kildekritisk svarer til et aktstykke, det vil sige led i en forretningsgang. Optegnelserne skulle vise, for hvem og hvornår der skulle læses sjælemesse, eller en *memoria* på anden måde afholdes. Denne oplysning må derfor have særlig vægt. Da man må regne med to måneders rejsetid mellem Danmark og Rom, kan paven tidligst have hørt om Svends død i anden halvdel af 1074. Pavens brev er dateret 25. januar 1075. Vigtigt er det, at han undrer sig over længe ikke at have hørt fra Svend; det er meget sandsynligt, at grunden var Svends død, som man endnu ikke havde erfaret i Rom.

Svend Estridsens forhold til Gregor VII indeholdt mere, end at parterne betragtede hinanden som venligtsindede. Præses konstaterer med rette, at Svend må have ønsket at blive St. Peters vasal (s. 104). Disse fandt man først og fremmest i landene rundt om Tyskland, og med Investiturstriden som baggrund er der her tale om det, man i international politik ville kalde *containment*. Vi ved, at Gregor VII planlagde et korstog som middel til at retablere Kirkens enhed, og i den forbindelse havde han brug for en af Svends sønner til at erobre et kættersk land ved havet og bringe det til den rene lære.⁸

Meget interessant finder præses mange paralleller i den portugisiske og danske historiske tradition; begge lande er på en mærkelig måde stolte af at være marginaliserede. S. 73 citerer præses bl.a. følgende fire verslinjer fra den portugisiske nationalhymne, digtet i 1891:⁹

Ret gennem mindernes dis,
Fædreland, kan du høre
Vore noble aners røst,
Som vil dig til sejr føre.

I den første af B.S. Ingemanns historiske fortællinger, *Valdemar den Store og hans Mænd* (1824), finder vi lignende tanker:¹⁰

– Stig op af Graven, Du Slægt, som døde!
Forkynd dit Fald og afmal din Brøde!
Advar os for Udslettelsens Dom
og viis os, hvorfra din Frelse kom!

...

8 Dipl. Dan. 1. R. II Nr. 11.

9 »Entre as brumas da memória, / Ó Pátria, sente-se a voz / Dos teus egrégios avós, / Que há-de guiar-te à vitória!« Her gengivet i redaktionens oversættelse.

10 Bernhard Severin Ingemann: *Samlede Skrifter*, 2, Afdeling I, København 1847, pp. 3 og 296.

Hvad Danmark var, kan det atter blive:
Endnu er Fædrenes Aand ilive.

Kapitel 3 beskriver de to landes opståen som politiske enheder. Alfonso VI, der herskede over Castilien, León og Galicien forlenede de to franske brødre Raimundo og Henrique med henholdsvis Galicien og Portugal. Da Alfonso VI, deres fælles svigerfar, ingen sønner havde, bestemte brødrene at dele arven; men aftalen forudsatte, at en af dem ville erobre Toledo, der siden 1085 var på kristne hænder. Med hensyn til Danmark omtaler præses naturligt nok Dannevirke – der nu var noget længere end de ti kilometer, præses angiver. De forskellige mulige trusler, der førte til anlægget af befæstningen, nævnes, uden dog at præses vælger imellem dem. Med den nye sikre dendrokronologiske datering af den anden byggefase, med anvendelse af træ fældet i 737, kan der kun være tale om de slaviske stammer, der omkring 600 begyndte at vandre i nordvestlig retning fra det slaviske kerneområde imellem de nuværende byer Warszawa, Krakow og Lviv (Lwow/Lemberg). Et århundrede senere må de være nået frem til Østersøen og have udgjort en trussel mod den jyske halvø.

Som de fleste forskere omtaler præses det danske nederlag i 934 til den tyske konge Heinrich I; men efterprøver man kilderne, finder man, at dette årstal stammer fra en 200 år yngre overlevering. Heinrichs aktiviteter i begyndelsen af 930'erne peger snarere på 931 som det sandsynligste år for felttoget mod Danmark.¹¹

Begge landes geografiske beliggenhed betød, at nabofyrsterne ikke nødvendigvis var kristne. Det var derfor nærliggende efter omstændighederne at alliere sig med ikke-kristne fyrster; Alfonso VI af León-Castilien skal ligefrem have udtrykt det som princip, og ved Danmarks sydgrænse finder vi den klassiske vekslende politik mellem de slaviske obodritter i Østholsten, de sachsiske hertuger (eller deres vasaller) og kongen af Danmark.

Allerede i kapitlet om korstogenes forløbere omtaler præses den danske konge Knud den Helliges forbindelser til sin flamske svigerfamilie, der var stærkt engageret i korstogene. Korrekt nævner præses, at Knuds enke blev gift med hertugen af Apulien; men når han citerer

11 Thomas Riis: Vom Land »synnan aa« bis zum Herzogtum Schleswig, i: *Von Thorsberg nach Schleswig*, Hrsg. Klaus Düwel, Edith Marold, Christiane Zimmermann unter Mitarbeit von Lars Worgull, *Ergänzungsbände zum Reallexikon der Germanischen Altertumskunde* XXV, Berlin-New York 2001, p. 54 med note 8.

min fader, den klassiske arkæolog P.J. Riis, og mig selv for at have skrevet, at hun fra Apulien sendte ørnetæppet til Knuds helgenskrin (s. 124), må jeg protestere. Det skriver vi netop ikke,¹² det er en hypotese, der går tilbage til Agnes Geijers artikel fra 1935;¹³ og som tilsyneladende er meget svær at udrydde.

Det er nødvendigt at gå nærmere ind på ørnetæppet, da dets vidnesbyrd som historisk kilde kaster nyt lys over Erik I's rejse til Orienten, som han ikke skulle vende hjem fra. Tre kilder har betydning for tolkningen af ørnetæppet: Ælnoth, der afsluttede sit værk omkring 1117;¹⁴ han siger her blot, at Knuds legeme blev svøbt i silke.¹⁵ Den oplysning er for vag til, at vi kan bruge den til noget. Den anden kilde er det biografiske digt om Erik I forfattet af islændingen Markus Skeggjason mellem 1103 og 1107,¹⁶ som synes at have rejst sammen med kongen. Den tredje kilde er ørnetæppet selv. Kildekritisk set har vi her en levning og en beretning, der er omtrent så samtidige som muligt.

Men nu til ørnetæppet, som er af virkelig tyk silke.¹⁷ Vi bemærker, at de to halvdele er spejlvendte. Denne omstændighed har hidtil forhindret forskerne i at få mening i indskriften under ørnene. At der må være tale om en indskrift, fremgår af tavlernes form med det lille øre på tavlernes kortsider. En sådan tavle kaldtes en *tabula ansata* – tavle med øre – og brugtes til indskrifter. Næste spørgsmål er så, hvad der kan have stået. Der findes i verden kun få lignende ørnestoffer, de største i Auxerre og i Brixen/Bressanone i Sydtyrol; begge betragtes som byzantinske kejserstoffer, så hvorfor skulle det samme ikke gælde for Odensestoffet?

For at dechiffrere indskriften må man kalkere de to tavler og lægge den ene kalke spejlvendt oven på den anden; på denne måde lod enkelte bogstaver sig identificere, der kunne antyde, hvad der kunne have stået. Resultatet var en art produktionscertifikat, der kan oversættes med: »under den Kristuselskende fyrste Alexios' regering«. Kronologisk kan der kun være tale om Alexios I (1081-1118). Vi har altså her et ægte byzantinsk ørnetæppe (med certifikat, hvad de andre ikke har)

12 P.J. Riis og Thomas Riis: Knud den Helliges ørnetæppe i Odense Domkirke. Et forsøg på nytolkning, *KUML* 2004, pp. 259-273.

13 Agnes Geijer, *Sidenvävnaderna i helige Knuts helgonskrin i Odense domkyrka, Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie* 1935, pp. 155-168.

14 Dipl. Dan. 1. R. II Nr. 31.

15 *Vitae Sanctorum Danorum*, ed. M. Cl. Gertz, Kbh. 1908-1912, p. 134 l. 5-7. Dette var ifølge Ælnoth sket i forbindelse med translationen 19. april 1100.

16 Udgivet af Finnur Jonsson i *Den norsk-islandske Skjaldedigtning*, A I, København-Kristiania 1912, pp. 444-452, og B I, København-Kristiania 1912, pp. 414-420.

17 Se fotografiet i Riis og Riis: Knud den Helliges ørnetæppe (jf. note 12), p. 260.

vævet i et af de kejserlige værksteder omkring år 1100; men stoffet har næppe været bestemt for kejseren, da kun denne havde ret til farvekombinationen purpur og guld.¹⁸ Den foreliggende kombination af purpur og blå var den næstfineste og tilkom en sebastokrator – en højt placeret byzantinsk hofmand – eller en udenlandsk konge. I sit digt oplyser Markus, at kejseren gav Erik en klædning, og hvis vi tænker os ørnetæppet anbragt på et menneske, således at grænsen mellem dets to orienteringer ligger på skulderen, vil ørnene på bryst og ryg se i samme retning. Der kan således ikke være tvivl om, at ørnetæppet er den klædning, som kejseren gav kong Erik. Efter dennes død på Cypern må hans rejsefæller have bragt det med til Danmark og givet det til hans få år forinden kanoniserede broders helgenskrin.

Kejser Alexios må have haft en hensigt med denne fornemme gave, hvori også indgik guld; man kunne forestille sig, at den var tegn på et afhængighedsforhold mellem kejseren og kongen. Vi finder en fornuftig forklaring, hvis vi antager, at Alexios endelig havde fundet en loyal korsfarer, der var parat til at hævde de byzantinske farver i Orienten. Så vidt kom det som bekendt ikke, eftersom Erik døde på Cypern i 1103.

Ørnetæppets og Markus' samstemmende vidnesbyrd viser os således Erik I som den første danske korsfarerkonge, og selv om det danske kongehus havde tætte familieforbindinger til Flandern, Burgund og Portugal, må vi også regne med en dansk korsfarertradition.

Det vigtige kapitel 4 om centrum over for periferi opstiller den hypotese, at der var en høj grad af samtidighed mellem centrum og periferi i det middelalderlige Europa (s. 129), hvad jeg fuldt ud kan anerkende, når det som her drejer sig om lande ved havet. Præses citerer rejseruten fra Ribe til St Jean d'Acre; mellem Ribe og Santiago de Compostela er man otte døgn undervejs. Fra et itinerar fra midten af det 12. århundrede ved vi, at med udgangspunkt i Viborg var man efter to ugers rejse ikke nået længere end til Stade ved Elben, på højde med Hamburg.¹⁹

Ifølge Albert fra Aachen skal en anden søn af Svend Estridsen, Svend, være taget på korstog, men være faldet i kamp i Lilleasien. At Saxo ikke omtaler dette, forklarer præses med, at Svend ikke var direkte forfader til Valdemarerne, og at konkurrerende linjer derfor ville kunne bruge ham til at legitimere deres krav. Det er meget muligt, men hertil kommer, at han var fader til Henrik Skadelår, der efter Lars Hermansons

18 Da purpur fra Murex-snegle blev vanskeligere tilgængeligt, blev den ægte purpur forbeholdt kejseren. Andre måtte nøjes med en erstatning på basis af lav, der også er blevet anvendt til farvning af ørnetæppet, se Riis & Riis (jf. note 12), pp. 267-268.

19 Kr. Kålund (red.): *Alfræði Íslenzk: Islandsk encyclopædisk Litteratur*, I, København 1908, pp. 13-14.

undersøgelser var hjernen bag mordet på Knud Lavard.²⁰ Saxo omtaler Svend kun som en magtbegærlig mand, der på trods af sin dødelige sygdom lod sig transportere til stedet for kongevalget efter Erik, men døde undervejs.²¹

Præses kan overbevisende fastslå klare paralleller mellem Portugal og Danmark med hensyn til det første korstog indtil 1103; men når han siger (s. 146), at portugisiske krøniker fra 1400- og 1500-tallet »ved væsentlig mere at berette ... end de magre, samtidige optegnelser«, kan kommentaren kun være »ja, desværre.« Det er jo netop derfor, at mange historikere har ladet sig forlede til at benytte de sene kilder; de fyldigere oplysninger har man så forklaret med, at de sene kilder havde benyttet tabte kilder. Vi glemmer ofte, at datidens krøniker blev skrevet af folk, der lige som vi vil finde en forklaring på udviklingen. Hvad vi tror, er en selvstændig oplysning, er måske blot den middelalderlige historikers forklaring af en sammenhæng.

Kort efter det første korstog kom i 1108 en opfordring fra en række prælater i det nordlige og østlige Tyskland til krig mod hedningerne.²² Som præses rigtigt fremhæver (s. 148) havde området tidligere været kristent, men var faldet fra troen. Dette svarer fuldstændig til situationen i Holsten. Efter Karl den Stores undertvingelse af sachserne begyndte man med oprettelsen af domkapitler og klostre at skabe institutioner, der kunne tjene som basis for den videre mission. Således stiftede ærkebiskop Adaldag af Bremen (968-988) et domkapitel i det østholstenske Oldenburg, der gik til grunde ved den hedenske opstand i 1018. Først en generation senere kunne en ny institution blive oprettet i Oldenburg.

I forbindelse med missionskrigene i de vendiske områder må præses naturligvis beskæftige sig med Knud Lavard, der i overensstemmelse med en hårdnakket, men forkert tradition i dansk historieforskning opfattes som hertug af Slesvig. Kildernes terminologi viser imidlertid, at han var præfekt i Slesvig og hertug af Danmark.²³ Præfekter har vi også i Lund og Roskilde; måske svarer de til de tyske *Burggrafen* med både civile og militære beføjelser. En hertug over hele riget kender man i både Norge og Sverige, og hvis vi tør antage, at »dux Daciae«

20 Lars Hermanson: *Släkt, vänner och makt. En studie av elitens politiska kultur i 1100-talets Danmark*, Göteborg 2000, pp. 92-99 og 112-115.

21 Saxo: *Gesta Danorum / Danmarkshistorien*, ed. Karsten Friis-Jensen og Peter Zeeberg, II, København 2005, pp. 82-83.

22 Dipl. Dan. 1. R. II Nr. 39.

23 Først erkendt af Horst Windmann: Schleswig als Territorium, *Quellen und Forschungen zur Geschichte Schleswig-Holsteins* XXX, Neumünster 1954, pp. 19-27.

har haft de samme beføjelser, har Knud Lavard været øverstbefalende over det danske militær. Det forklarer igen, hvorfor han kunne være en for rivalerne farlig tronprætendent. Derimod er det ikke rigtigt, at han blev konge over obodritterne; han blev *knese*, hvilket betyder fyrste, hertug eller greve; konge ville have været *krol*.²⁴ Vigtig er præses' påvisning af, at ifølge Saxo var Rygboerne allerede blevet døbt under Erik II Emune. Når de var faldet fra troen, var alle midler acceptable for at føre dem tilbage til Kirken (s. 154).

Edessas fald i 1144 førte til udråbelsen af det andet korstog. Spanske udsendinge til kurien kunne udvirke en pavebulle af 11. april 1147, der sidestillede kampen mod muslimerne i Spanien med kampen mod dem i Orienten.²⁵ Bernhard af Clairvaux, der rejste rundt i Europa som korstogsprædikant, tillod i marts 1147 nordeuropæerne at opfylde deres korstogsløfte ved kamp mod de hedenske slaver. Spørgsmålet er, om Bernhard formelt set kunne give en sådan tilladelse uden særlige beføjelser fra paven; men naturligvis kunne han i samarbejde med de pavelege legater i området, heriblandt sin personlige ven ærkebiskop Eskil af Lund, prædike korstog og sætte sin moralske autoritet bag ordene.

Det danske forhold til venderne var mere kompliceret, end man skulle tro. Var de på Rügen frafaldne fra troen (»renegater«), der med alle midler kunne føres tilbage til Kirken, gjaldt dette måske ikke for andre vendiske stammer, der var under pres fra den tyske østkolonisation og derfor søgte at skaffe sig indtægter ved at plyndre i Danmark. Det er i hvert fald den forklaring, som præsten og historikeren Helmold von Bosau hørte af en fornem vender, og i dette tilfælde kan Helmold have været øjenvidne.²⁶ I Syddanmark var befolkningen blandet, hvad stednavnene viser.²⁷ Her synes kristendommen at være trængt senere igennem; således blev mange lollandske landsbykirker først opført i det 13. århundrede. Der er ikke grund til at gå ind på den danske erobring af Rügen, som Saxo beskriver meget levende; men præses skylder os en forklaring på, hvorfor han daterer denne begivenhed til 1168. Her

24 Thomas Riis i: *The Offices and Masses of St. Knud Lavard (+ 1131)* (Kiel, Univ. Lib. MS S.H. 8 A. 8°), reproduced in facsimile, transcribed and edited by John Bergsagel, II, København og Ottawa 2010, p. xv.

25 Philippus Jaffé m.fl. (red.): *Regesta Pontificum Romanorum ab condita Ecclesia ad annum post Christum natum MCXCVIII*, II, Leipzig 1888/Graz 1956, Nr. 9017 (6297) = Mecklenburgisches Urkundenbuch I, Nr. 44.

26 Helmold von Bosau: *Chronica Slavorum*, Hrsg. Heinz Stoob (= *Ausgewählte Quellen zur deutschen Geschichte des Mittelalters*, Freiherr-vom-Stein-Gedächtnisausgabe XIX, 6. Auflage), Darmstadt 2002, kapitel 84, pp. 288-293.

27 Thomas Riis: *Das mittelalterliche dänische Ostseeimperium* (Studien zur Geschichte des Ostseeraumes IV), Odense 2003, pp. 12-14.

følger han Helmold, medens *Diplomatarium Danicum* foretrækker 1169. Desværre er kronologien i årene omkring 1170 ret usikker med mange fejlagtige angivelser uden faste holdepunkter, der kunne tillade os at kontrollere kildernes udsagn. Helmold er en samtidig, berettende kilde; men det er berettiget at spørge, hvor nøjagtig en viden han som præst i Bosau i Østholsten kunne have om begivenheder så langt borte som Rügen. Hertil kommer også, at den danske flåde i 1168 opererede i Norge;²⁸ der bliver således knap nok plads til to felttog i samme år.

Heller ikke Diplomatiets datering hviler på andet end indicier; den pavebulle, som lagde den nyerobrede ø Rügen under Roskilde stift, er ligesom bullen om Knud Lavards kanonisation udstedt af paven med ærkebispens af Uppsala som vidne i november måned i Benevento. Både i 1168 og i 1169 opholdt paven sig i november måned i Benevento; men det er legitimt at spørge, om man i et så vigtigt anliggende som kanonisationen af kongens fader ville vente halvandet år med at fejre ham.²⁹

Kapitel 7 diskuterer, hvad der skete i grænselandet mellem hedenskab og kristendom. Her havde missionen i Østholsten det fortrin, at man i det 9. og 10. århundrede havde haft en første mission, hvis resultater var blevet ødelagt af hedenske opstande. I Portugal kunne man naturligvis hævde, at en del af moskeerne førhen havde været kristne kirker; i begge lande var det således muligt at tvinge befolkningen tilbage til kristendommen. Interessant er fortællingen om grundlæggelsen af klostret Tarouca i 1143 eller 1144. Der havde været en forgænger i nærheden af Lamego; her boede brødrene i små hytter, det vil vel sige, at nok havde samfundet en central ledelse, men dets medlemmer boede ikke sammen. Vi har en overlevering hos Adam af Bremen (IV,3), at et religiøst samfund, der synes at have været organiseret på denne måde, var at finde på Vesterhavsøen Farria, som måske er identisk med Helgoland. Under alle omstændigheder synes denne organisationsform at have passet til samfundet i det religiøse grænseland.

Havde missionen først vundet tilhængere i dette område, gjaldt det om at sikre det ved kolonisation. Her spillede cistercienserne en vigtig rolle – Alcobaça i Portugal og Dargun i Nordtyskland er gode eksempler. Her hæmmedes den danske kolonisation af, at de vundne områder lå på den anden side af havet; vi har kun vidnesbyrd om dansk

28 Saxo: *Gesta Danorum* (jf. note 21), II, pp. 348-355.

29 Translationen fandt sted 25. juni 1170. Bullerne om Rügen og om kanonisationen, se *Dipl. Dan.* 1. R. II Nr. 189 og 190; se endvidere Thomas Riis i: *The Offices and Masses of St. Knud Lavard* (jf. note 24), pp. xviii-xxi.

kolonisation på Femern³⁰ og til en vis grad i Estland.³¹ Derimod kan der have været tale om en indre kolonisation i de syddanske områder, således som vi kender det fra Nordtyskland. Her blev der ofte anlagt en tysk landsby i nærheden af en eksisterende slavisk bosættelse; dette viser sig i stednavnene (Groß-/Klein- eller Deutsch-/Wendisch-) (s. 221). Et dansk eksempel kunne pege i samme retning. Lige over for Svendborg (formentlig et slavisk navn)³² ligger Vindeby, altså den vendiske bebyggelse. Midt på Tåsinge ligger Bregninge, der efter navnet at dømme er en gammel, men dansk bosættelse. Mellem de to landsbyer har vi landsbyerne Gammel og Ny Nyby. At Ny Nyby er en udflytterlandsby fra Gammel Nyby, er indlysende; men hvad var det oprindelige Nyby (i dag Gl. Nyby)? Og hvad var den ældste bebyggelse, i forhold til hvilken Nyby var ny? Kunne det ikke tænkes, at det var Vindeby, og at Nyby blev anlagt som en dansk kolonisationslandsby ikke langt fra den vendiske bosættelse?

Præses ser i Saxos helt Starkad en omdigtning af Holger Danske-figuren, og selv om han var hedning, er han en af værkets store moralske skikkelser. Da han i hvert af sine tre livsforløb skulle begå en skændselsergning, kan parallellen til St. Peter dårligt blive tydeligere. Præses ser et problem i, at Saxo har afsluttet værket efter 1216, medens fremstillingen slutter med undertvingelsen af Pommern i 1185. Det gør jeg ikke; ærkebiskop Absalon har givet Saxo og hans kollega Svend Aggesen den opgave at skrive Danmarks historie indtil den endelige sejr over venderne i 1185. Saxos værk er af et sådant omfang, det forudsætter en så omfattende lærdom, og det er så gennemarbejdet, at det må have taget mange år at skrive det. Derfor kan jeg ikke følge præses, når han mener, at Saxos værk har været fortsat ud over 1185 (s. 241). Derimod er det da muligt, at han har skrevet fortalen med skildringen af Skandinavien's geografi på et tidligt tidspunkt; men vi ved det ikke. Under alle omstændigheder måtte han give fortalen dens endelige form en del år efter at have fået sin opgave af Absalon. Da var denne imidlertid død, Anders Sunesen havde efterfulgt ham som ærkebiskop, og også en ny konge regerede, Valdemar II Sejr i stedet for Knud VI.

Portugal havde ingen chefideolog som Absalon eller Saxo; men præses fremdrager med rette beretningen fra ca. 1185 om erobringen af

30 Ole Harck: Zur spätslawisch-frühmittelalterlichen Besiedlung auf den Ostseeinseln Rügen und Fehmarn, *Offa* XLV, 1988, pp. 304-310.

31 Riis: Das mittelalterliche dänische Ostseeimperium (jf. note 27), pp. 83-86.

32 Den ældste form er Swineburgh; Swine er sandsynligvis det samme ord, som vi finder i Swinemünde; det slaviske Swine betyder bugtet havarm, hvilket passer i begge tilfælde.

Santarém i 1147 (s. 244-45). Dette skrift er inspireret af Apokalypsen. Der vil komme, siger forfatteren, en brændende stjerne på himlens højre del, som vil styrte i havet og voldsomt oplyse Jordens overflade. Det er den stjerne, som efter at den tredje engel havde blæst i basun, faldt på tredjedelen af floderne og vandkilderne, gjorde dem bitre og derved forvoldte manges død (Åb. 8,10-11). Muslimerne skulle endvidere se en slange i flammer på himlen, og det er ifølge Apokalypsen (Åb. 12,3-9) Djævelen, der lurar på at opsluge den fødende kvindes barn, hvormed naturligvis menes Maria og Jesus. I den endelige kamp sejrer St. Michael og hans engle over Djævelen.

Også i Danmark kunne Apokalypsen bruges i den officielle korstogsideologi, hvad det store relief over Ribe Domkirkes sydportal (den såkaldte »Kathoveddør«) tydeligt viser (s. 131). Øverst oppe ser man en hånd med anden og tredje finger samlet til velsignelse og midt i billedet ordene »Civitas Hierusalem«. Her har vi det ny Jerusalem, der stiger ned fra Himlen (Åb. 21,2). Nedenunder ser vi Kristus på Dømedag, der sammen med Maria holder et kors; under dem bemærker vi en folkeskare, det er Jordens konger og folk, som skal vandre i Lammets lys. To indskriftbånd, der i Danmarks Kirker desværre er læst delvis forkert,³³ henviser til disciplene, der skal eje Guds rige, og til de hedenske folkeslag, der skal blive kristne. Det af Kristus og Maria holdte kors må her symbolisere korstogene – en tanke, som allerede Asger Jorn fremsatte.³⁴ Kongens undersætter kan trygt se fremtiden i møde, da de alle, også de omvendte hedninger, vil komme til at bo i det himmelske Jerusalem. Relieffet stammer sandsynligvis fra 1170'erne, hvilket betyder, at kongen må være Valdemar I.

Det er beklageligt, at præses ikke har taget hensyn til de ikke-skriftlige kilder som Ribe-relieffet eller Ørnetæppet; navnlig da begge kunne have underbygget hans hypoteser. Helt galt bliver det, når han s. 373 gengiver fremstillingen af Knud Lavard i Ringsted, formentlig malet i 1290'erne. Knud velsigner her med venstre hånd, hvad man ellers aldrig gør. En forklaring kunne være, at man havde taget et seglstempel som forbillede og var kommet til at spejlvende motivet. Det er der dog ikke tale om: Da kirken sidst i det 19. århundrede blev restaureret, manglede Knud venstre hånd,³⁵ som restaurator supplerede uden

33 *Danmarks Kirker* XIX: Ribe Amt, 1, København 1979, pp. 222-227, cf. pp. 215-218; Thomas Riis: *Einführung in die Gesta Danorum des Saxo Grammaticus*, Odense 2006, p. 154 (med de bedre læsemåder).

34 Asger Jorn: *Tegn og underlige gerninger. Nogle tanker om middelalderlig kunst i Norden – og hvad dertil hører*, København 1969, p. 17.

35 Se tegningen af maleriets oprindelige tilstand før restaureringen i Nationalmuseets 2. afdeling.

at kende de ikonografiske konventioner. Glædeligt er det derimod, at præses gør opmærksom på parallellen mellem Ribe og Silos i Nordspagnien (s. 379).

Kapitel 8 undersøger, om man i Portugal og Danmark kan påvise beslægtede institutioner, der blev oprettet med henblik på korstog. Portugals og Danmarks finansadministration var i første halvdel af det 13. århundrede så udviklet, at man kunne registrere de kongelige besiddelser og de kongelige indtægter. I Portugal begyndte dette arbejde i 1220, i Danmark nogle år senere. I begge lande betalte nogle indbyggere en afgift, henholdsvis »fossadeira« og »kværsæde«, for at slippe for personlig krigstjeneste. Denne parallel virker overbevisende.

I begge lande fandtes der slaver endnu i det 13. århundrede; man kan gå ud fra, at de havde vigtige funktioner, vel især som arbejdskraft i landbruget.

At landet i forbindelse med forberedelsen til korstog blev stærkt ideologiseret, var egentlig en selvfølge. Når præses om begrebet »patria« hævder, at »kongeskikkelsen står i fokus for begrebet patria, fædrelandet blev defineret ud fra fædrelandsfaderen« (s. 275), har jeg svært ved at følge ham. Betegnelsen »pater/parens patriæ« er i hvert fald hos Saxo ikke så hyppigt forekommende, at man kan give præses ret. I mit afsnit om »patria« hos Saxo³⁶ har jeg undersøgt samtlige forekomster af begrebet – Saxo-ordbogen³⁷ nøjes her med stikprøver – og er kommet til en mere nuanceret opfattelse. Mærkeligt nok henviser præses ikke dertil, selv om han kender mine arbejder. Et velegnet sted for kongelig propaganda var kongediplomernes *arengae*; jeg har undersøgt disse i mine arbejder, og man kunne ønske, at præses havde gjort det samme for Portugals vedkommende. Man kan faktisk nå ret langt ved systematisk brug af en bibelkonkordans.

Portugisiske og danske krigere havde stort set de samme våben, hvilket næppe kan forundre. Vigtig er præses' påvisning af, at begge lande kontrollerede jernproduktionen. I Portugal var den et kongeligt monopol, i Danmark var både cisterciensere og johannitere stærkt interesserede i jernudvindingen i Halland; begge var ordener med tydelige korstogsinteresser. I begge lande opførtes borge; i Portugal dannede de udgangspunkt for raids ind på muslimernes område, i Danmark lå de fleste ved vandet, hvad enten de nu var blevet opført som værn mod venderne eller af vendere som danske vasaller. En videre parallel er organiseringen af en krigsflåde, både i Portugal og i Danmark.

36 Riis: *Les institutions politiques centrales du Danemark 1100-1332* (jf. note 5), pp. 87-101; idem: *Einführung in die Gesta Danorum* (jf. note 33), pp. 95-102.

37 <http://www.rostra.dk/latin/saxo.html>, lokaliseret d. 22. august 2012.

Som man kunne vente i religiøst blandede områder, fandt der en vis gensidig påvirkning sted. Blandt moderne kristne i Orienten har jeg kunnet konstatere en vis påvirkning fra Islam, da en del kristne familier lader deres drengebørn omskære, og mange er tilbageholdende med at drikke vin, men nyder gerne andre former for alkohol. Moçaraberne holdt således op med at spise svinekød; men holdt de også op med at drikke vin, og ved man noget om omskærelse blandt kristne? At de gejstlige var gift, betyder blot, at man lige som den ortodokse kirke ikke havde indført cølibatet. I den ortodokse kirke kan en gift mand blive præst; men en præst kan ikke gifte sig. Den højere præstevielse udeluker den lavere brudevielse, selvom begge opfattes som sakramenter.

Præses går naturligt nok også ind på spørgsmålet om synkretisme i Østersøområdet, idet han hævder, at venderne på Rügen har haft en eller anden form for blandingsreligion på kristent grundlag. Da de hedenske kultsteder i Nordeuropa i reglen var naturhelligdomme, er selve eksistensen af templet i Arkona et tegn på kristen påvirkning.³⁸ Derimod er jeg ikke sikker på, at vi med Saxo kan se Svend III's gave til Svantevit som et udtryk for interesse for vendernes religion. Der kan lige så vel have været tale om en diplomatisk gave, som venderne har deponeret i hovedhelligdommen i Arkona. At Saxo benytter lejligheden til at stille Valdemars rival i dårligt lys, er næsten en selvfølge.³⁹

Sammenlignet med den rige sydeuropæiske troubadourdigtning, også i Portugal, er der meget lidt tilsvarende bevaret i Danmark. Præses kan ganske vist identificere et par folkeviser, hvis motiv kunne have korstog som baggrund; men de er alle sent overleverede, hvad han også omhyggeligt nævner.

Kapitel 9 beskriver korstogene fra de to lande siden slutningen af det 12. århundrede indtil midten af det 13. århundrede. Præses tolker her de danske kongers ophold på Lyø i 1223 som et forhandlingsmøde med greven af Schwerin, hvilket giver god mening. Danskerne har som grundlag for drøftelserne medbragt aktstykker fra det kongelige arkiv, der i dag befinder sig i Landeshauptarchiv i Schwerin. Hidtil har man søgt forklaringen på tilfangetagelsen af Valdemar II og hans søn og medkonge med personlige dynastiske stridsspørgsmål; men undersøger man emnerne for diplomerne, kan man erkende et mønster.

38 Cf. Jerzy Gąssowski, *Between the Heathen and the Christian World. Poland in the 9th-11th Centuries*, i: Julia-K. Büthe & Thomas Riis (red.): *Studien zur Geschichte des Ostseeraumes*, III, Odense 1999, pp. 10-12.

39 Thomas Riis, *Das mittelalterliche dänische Ostseeimperium* (jf. note 27), pp. 17-18 og 30.

Et diplom fra 1205 er et privilegium udstedt af Valdemar II for domkirken i Ratzeburg;⁴⁰ men da dennes arkiv som helhed opbevares i Landeshauptarchiv i Schwerin, er der intet påfaldende i, at brevet ligger der. De øvrige diplomer – jeg har efterset årene 1200-1223 – som er ældre end kongernes fangenskab, stammer alle fra årene 1217-1221. Jeg ser her bort fra Innocens III's stadfæstelse fra 1216 af kejser Frederik II's afståelse til Valdemar II af landet nord for Elben og Elde, da dokumentet endnu i 1301 befandt sig i Roskilde domkirke.⁴¹ Den ville heller ikke have haft praktisk nytte efter pavens død i 1216. Derimod ligger efterfølgeren Honorius III's tilsvarende stadfæstelse fra 1217 i Schwerin⁴² og blev derfor heller ikke vidimeret af Roskildekaptlet i 1301.

I 1218 indgik ærkebispem af Bremen en aftale med Valdemar II om at støtte denne i retfærdige sager. Valdemars tilsvarende skrivelse er ikke bevaret, ærkebispens har naturligvis oprindeligt ligget i det kongelige arkiv, men befinder sig nu i Schwerin.⁴³

I 1220 skrev paven til Valdemar II og bad ham om ikke at lægge de nyomvendte i Livland under sit herredømme og i øvrigt tillade pilgrimme til Livland at sejle derhen fra Lübeck, som på det tidspunkt hørte til det danske monarki. Også denne skrivelse ligger i dag i Schwerin.⁴⁴ To pavebreve fra december samme år meddeler den danske konge, at paven efter Valdemars ønske sender Gregorius de Crescentio som legat med fulde beføjelser til samtlige lande under Valdemars jurisdiktion. Det følgende år skrev paven igen til Valdemar og bad ham hjælpe dominikanerne, når de kom til Danmark; øjensynligt planlagde denne orden at etablere sig i det danske monarki. Også disse tre breve må være indgået til Danmark, men ligger nu i Schwerin.⁴⁵

Det sidste brev, fra 1221, er i modsætning til de nævnte ikke bevaret i original; men vi ved, at denne endnu omkring 1650 opbevaredes i Schwerin. I dette diplom lovede Valdemar II's nevø Albrecht af Orlamünde, dansk statholder i Holsten, at overlade halvdelen af borgen Schwerin til kong Valdemars sønnesøn Niels, når denne var blevet myndig.⁴⁶ Også dette diplom må være indgået til Danmark.

40 Dipl. Dan. 1. R. IV Nr. 102 (1205 uden dag).

41 Dipl. Dan. 1. R. V Nr. 83 (1216, 14. 5.). Aktstykket blev vidimeret i 1301, se Dipl. Dan. 2. R. V Nr. 150.

42 Dipl. Dan. 1. R. V Nr. 106 (1217, 31. Januar).

43 Dipl. Dan. 1. R. V Nr. 146 (1218 uden dag).

44 Dipl. Dan. 1. R. V Nr. 169 (1220, 19. April).

45 Dipl. Dan. 1. R. V Nr. 177 (1220, 4. 12.), 179 (1220, 29. 12.) og 194 (1221, 6. 5.).

46 Dipl. Dan. 1. R. V Nr. 193 (1221, 28. 2.).

Diplomernes emner viser, at det danske herredømme i Nordtyskland skulle drøftes mellem den danske konge og hans mecklenburgske vasal; andre emner synes at have været korstog til Livland, den pavelige legation, dominikanernes etablering, samt et lokalt Mecklenburg-emne, borgen i Schwerin. Der er virkelig grund til at lykønske præses med denne opdagelse.

Undersøgelsen har kunnet sandsynliggøre en parallel udvikling i de to lande med henblik på korstogene, ideologisk så vel som institutionelt. Blot må man beklage, at præses ikke har styrket sin argumentation ved inddragelsen af de ikke-skriftlige kilder. Ørnetæppet og Ribe-relieffet er oplagte eksempler på den danske side, og det ville undre mig, hvis der ikke var tilsvarende ikke-skriftlige kilder at finde i Portugal. Afhandlingen har til fulde vist det berettigede i den sammenlignende betragtning.

Thomas Riis